

Dobrodruh, uherský gróf, polský voják, ruský zajatec, francouzský kolonialista, madagaskarský král, americký revolucionář, kosmopolitní spisovatel – tím vším a mnohým dalším byl Móric Beňovský. V 18. století toho během pouhých čtyřiceti let prožil tolik poutavého, že by to stačilo pro životy tuctu lidí.

Slovenský baron Prášil, který si skoro nevymýšlel

Zatímco Češi si Járu Cimrmana vymysleli, my Slováci jsme na Mórici Beňovského zapomněli. Tak glosuje Vladimír Dudlák to, jak se dnes naši sousedé staví ke svému velikánovi, někdy označovanému za „slovenského barona Prášila“. Dudlák je na něj expert – působí totiž jako předseda Sdružení Mórice Beňovského. Zasloužil se také o vznik čtrnáctidílného komiksu, který ukazuje životní dobrodružství tohoto neobyčejného šlechtice, narozeného před 280 lety. Poslední dva díly vyšly přednedávnem, ve druhé půlce roku 2025.

„Beňovský se setkal s mnoha významnými osobnostmi, které nechybí v žádné encyklopedii o 18. století,“ se zaujetím ze sebe chrlí Dudlák. „Jen namátkou: ruská carevna Kateřina II. ho poslala do vyhnanství na Kamčatce, francouzským králům Ludvíkům XV. a XVI. sloužil při pokusech o kolonizaci Madagaskaru, rakouská císařovna Marie Terezie mu udělila titul grófa. Jejím synovi Josefu II. předkládal plány na kolonizaci území v Africe. Byl také osobním přítelem zakladatele USA Benjamina Franklina, dopisoval si i s prvním americkým prezidentem Georgem Washingtonem. A italského svůdníka Casanovu lákal k návštěvě Madagaskaru, aby poznal půvab tamních žen.

Je to neuvěřitelný osud osobnosti, kterou Slováci sotva znají – a to jen díky na svou dobu výpravnému seriálu ze 70. let *Vivat Beňovský*, založenému na knize Joži Nižnánskeho. Naše televize tento zromantizovaný příběh s Jozefem Adamovičem v hlavní roli dosud reprizují,“ říká Dudlák s tím, že Slováci o Beňovském mají jen povrchní povědomí. Například si podle něj neuvědomují, jakou byl ve své době celebritou. Jeho ve francouzštině sepsaná autobiografie *Paměti a cesty* byla už v 18. století

HISTORIE

TEXT Tomáš Nidr

FOTO archiv
Vladimíra Dudláka

hojně vydávána v různých jazykových verzích.

„Nemáme úspěšnějšího a ve světě čtenějšího slovenského autora,“ vyzdvihuje. Po natočení řady televizních dokumentů a uskutečnění množství přednášek se svým sdružením mezi Slováky pozapomenutého muže popularizuje pomocí média vhodného pro tuto dobu. „Publikovali jsme komiksovou ságu o čtrnácti dílech, v níž jeho život představujeme podle historických faktů. Rádi bychom ji postupně vydali i ve francouzském, anglickém, polském a maďarském překladu. Snad ho díky tomu Slováci, kteří tak přehlížejí vlastní dějiny, více ocení,“ doufá Dudlák.

nutého muže popularizuje pomocí média vhodného pro tuto dobu. „Publikovali jsme komiksovou ságu o čtrnácti dílech, v níž jeho život představujeme podle historických faktů. Rádi bychom ji postupně vydali i ve francouzském, anglickém, polském a maďarském překladu. Snad ho díky tomu Slováci, kteří tak přehlížejí vlastní dějiny, více ocení,“ doufá Dudlák.

Slovenský světoběžník

Matúš Móric Michal František Serafín August Beňovský se narodil v září 1746 do rodiny nižší uherské šlechty ve Vrbovém v dnešním Trnavském kraji. Písemné prameny dokazují, že se v domácnosti mluvilo tehdy ještě nekodifikovanou slovenštinou. Jako slovenský šlechtic byl zapsán i na gymnáziu ve Svätém Juru.

Z domovského sídla kvůli sporu o majetek se svými nevlastními sestrami utekl na Spiš, která tehdy náležela k Polsku. To v oné době bylo pod silným tlakem carevny Kateřiny II. Přidal se ke šlechtické Barské konfederaci, aby rozpínavému Rusku vzdoroval. Nezadařilo se, Polsko čekalo první dělení a Beňovský skončil mezi válečnými zajatci, dopravenými do Kazaně. Odtud se mu podařilo utéct, ale v Petrohradu byl polapen a Kateřina II. ho poslala ještě dále, na samý konec světa. Na Kamčatku.

Ani tam se akční mladík nevzdal. Ač mu bylo teprve lehce nad dvacet, stal se vůdcem vzbouřenců, kterým se podařilo ukrást loď *Svatý Petr a Pavel*. Na této bádce, jež nebyla stavěna pro plavbu po širém oceánu, nezkušené

SLOVENSKÝ BARON PRÁŠIL. Matúš Móric Michal František Serafín August Beňovský (1746–1786) byl uherský dobrodruh, cestovatel, objevitel, kolonizátor, spisovatel a válečník, král Madagaskaru, plukovník francouzské armády, velitel polské armády, rakouský voják a 240 let po smrti také komiksový hrdina.

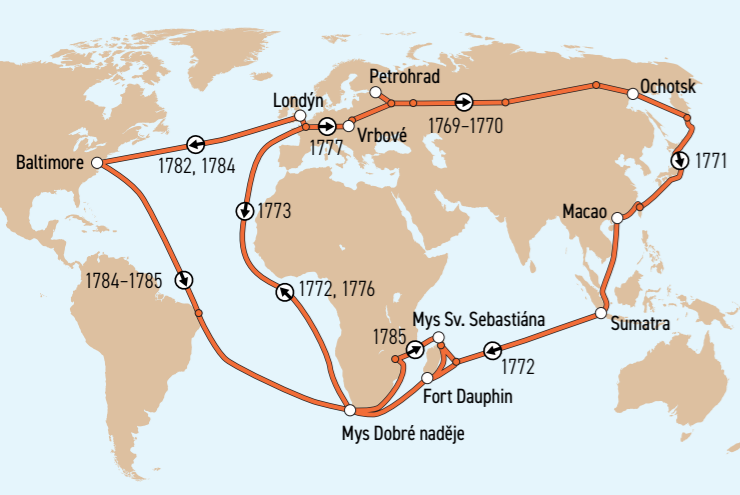
lodivody čekalo potáčení za svobodu. Nejdříve se dostali zřejmě jako první Evropané do severního Pacifiku k Aleutským ostrovům, které překlenují Beringovu úžinu až k Aljašce. Z nehostinné oblasti se vydali více na jih, třikrát se pokusili zakotvit v Japonsku, které tehdy ovšem odmítalo cizince na své území vpouštět. Zastavili se tedy na Tchaj-wanu a po strastiplném čtyřměsíčním putování se na palubě kocábky dostali až do čínského Macaa, tehdy pod evropskou správou.

Prodati tam svou kocábku a kožešiny ze zvířat, která při mezipřistáních nalovili, a za utržené peníze se vydali už jako pasažéři na dlouhou cestu západním směrem do Evropy. Při cestě na francouzské lodi se krátce zastavili pro doplnění zásob i na Madagaskaru. Tehdy Beňovský ještě netušil, že se čtvrtý největší ostrov na jihovýchodě Afriky se stane jeho osudovou láskou.

Když se koncem roku 1772 dotrhl do Paříže, dostalo se mu slyšení u francouzského krále Ludvíka XV.,

POMNÍK. Kousek Slovenska na severním Madagaskaru. V městě Antalaha stojí Beňovského pomník v podobě plachetnice se stěžněm ve tvaru slovenského dvojramenného kříže.

CESTY DOBRODRUHA. Z rodného Vrbového kolem světa až na osudový Madagaskar.

kteří byl nadšený líčením jeho odysey. Udělil mu plukovníckou hodnost a pověřil ho, aby pro bourbonskou monarchii na Madagaskaru vybudoval stabilní základnu.

Král králů

O ovládnutí alespoň části ostrova strategicky položeného na tehdejší námořní cestě z Evropy do Indie se do té doby bez úspěchu pokoušeli Francouzi i Britové. Výrazné výsledky si v tomto ohledu během svého působení nezapsal ani Beňovský. Stěžoval si, že koloniální úřady na blízkém Mauriciu mu neposkytovaly žádanou pomoc, aby z plánovaného Louisbourgu vybudoval skutečnou základnu pro šíření francouzského vlivu. Po třech letech se vrátil do Paříže, aby si svoji práci před vladařem obhájl.

Nicméně svým osobním kouzlem na Madagaskaru zabodoval, protože podle jeho paměti si ho náčelníci etnik v severní části ostrova vybrali za svého „krále králů“. Dudlák k tomu říká: „Nepředstavujme si ho jako mocného monarchu ve stylu tehdejšího evropského absolutismu. Spíše byl jakýmsi vnějším arbitrem sporů a díky výzbroji i ochráncem před kmeny z jiných částí Madagaskaru nebo výpravami otrokářů,“ přibližuje Beňovského pozici.

Po tomto africkém dobrodružství se načas vrátil do domoviny, kde se mu dostalo zpět jeho titulů a Marie Terezie ho stavovsky pozvedla na hraběte. Akční třicátník se tentokrát pokoušel k budování koloniálního panství přesvědčit Habsburky. Nadhazoval jim velikášské plány na propojení Dunaje se Středozemím pomocí kanálu do Rijeky. Josef II., který se soustředil na vnitřní reformy své rozlehlé říše ve střední Evropě, mu sice udělil svolení ke kolonizaci Madagaskaru, ale nedal mu k tomu žádné finance.

S novými koloniálními plány multilingvní světoběžník nepochodil ani u dvorů v Paříži a Londýně, a tak se nakonec rozhodl k soukromému podniku.

Využil svých kontaktů v USA (Georgi Washingtonovi nabízel sehnat v Evropě vojsko dobrovolníků pro jeho boj za americkou nezávislost, ale poradili si tam bez něj), přeplul s manželkou a dvěma dcerami Atlantik do Baltimoru. Sehnal tam peníze na vytvoření obchodní stanice na Madagaskaru, jejímž zbožím měli být i otroci pro bavlníkové plantáže v Novém světě.

Potom Beňovský vyrazil na milovaný ostrov Madagaskar, odkud se už nevrátil. Francii se totiž pranic nelíbila jeho obnovená činnost a vyslala z Mauricia vojáky, aby ho zlikvidovali. Při střetu s přesilou Mórica Beňovský padl ve věku nedožitých čtyřiceti let. Stalo se to na severovýchodě ostrova v místech, kde se dnes nachází odlehlá obec Ambodirafia. Kde je jeho hrob, se ví jen zhruba. Vladimír Dudlák si jeho přesnou lokalizaci na hektarovém prostoru vytyčil jako jeden z úkolů svého sdružení.

Jak moc Beňovský bájil?

Hlavní oporou poutavých příběhů o Beňovském jsou jeho vlastní vzpomínky, které zaznamenal do memoárového bestselleru – v době, kdy byl po šťavnatých cestopisech podobného ražení v Evropě hlad. Samozřejmě se nabízí otázka, jak moc autor při psaní paměti „prašil“. Zvláště když na evidentní lež narazíme hned v úvodu, kde si o pět let posunul datum narození a do životopisu si připsal i bojovou účast v sedmileté válce.

Například sinoložka Táňa Dluhošová v časopise Dějiny a současnost z června 2022 detailně rozebírá, jak to bylo s Beňovského šestnáctidenní zastávkou na Tchaj-wanu, během níž údajně výrazně zasáhl do tamních politických záležitostí. „Svět popsaný Móricem Beňovským můžeme bez váhání nazvat fikčním,“ píše vědkyně. Při popisu Tchaj-wanu podle ní pravděpodobně převyprávěl dříve publikované zkazky jiných námořníků, které (ač z tohoto ostrova) vůbec nesedí ke konkrétnímu místu, kde se sám dle svého popisu vylodil.

Dudlák je ke kreativnímu přístupu Beňovského k vlastnímu příběhu shovívavější: „Paměti byly jeho marketingovým nástrojem, kterým se snažil získat podporu pro své další projekty. Těžko dnes ověříme, které ze vzpomínek si přibarvil.“

Podle něj je důležité, že jím podniknuté cesty jsou faktem. „Například to, že se do severního Pacifiku dostal sedm let před slavným mořeplavcem Jamesem Cookem, dokazují nejen náčrty Aleutských ostrovů, které jako zručný kartograf zanášel do mapy, ale také to, že na ostrově Unalaska potkali Cookovi námořníci Gerasima Izmajlova, kterého Beňovský spolu s dalšími za pokus o vzpouru z lodi na jiném ostrově vysadil,“ argumentuje.

A jak na „krále králů“ hledí na Madagaskaru? Čech Zdeněk Metelák, který na ostrově po čtyři roky vedl

KOMIKSOVÁ PODOBA. Předseda Sdružení Mórica Beňovského Vladimír Dudlák (na snímku zcela v pravo) chce mít alespoň jednu Beňovského ulici i na Slovensku.

pobočky francouzské banky Sociétés Générale, říká: „Není to veřejně známá figura. Vědí o něm spíše lidé ze společenských elit, kteří bývají ve styku s cizinci. Tipnul bych si, že o něm slyšeli tak dva za sta Madagaskařanů,“ odhaduje manažer.

Může jich ovšem přibývat, třeba i proto, že slovenský honorární konzul Ismael Danilhoussen na zeď obchodního centra, které mu patří v metropoli Antananarivo, umístil pamětní ceduli věnovanou Beňovskému. V městě Antalaha na severovýchodním pobřeží mu zase nadšenec z Kysuce Stanislav Machovčák v roce 2012 instaloval se schválením místních autorit památník v podobě plachetnice, které dominuje stěžen v podobě slovenského dvojramenného kříže.

Mezinárodní hrdina

Dudlák upozorňuje, že dalších pomníčků či ulic s Beňovského jménem je po Madagaskaru více. Kromě Slováků je tam totiž instalují i Maďari a Poláci, kteří ho rovněž považují za svého. „Ti první sveřepě vycházejí z toho, že uherský gróf musel být Maďar, a prohlašují ho za největšího maďarského cestovatele. Pro Poláky je zase národním hrdinou z války proti Rusku, o jehož dobrodružném příběhu vědí především díky poemě, která je součástí polské povinné četby k maturitě. Paradoxní je, že verše napsal básník Juliusz Słowacki, jehož příjmení znamená Slovenský,“ vysvětluje s pobavením Dudlák.

Postava Beňovského se objevila i v dalších dílech světové literatury. Bankéř Metelák upozorňuje třeba na poutavý román Le Tour du monde du roi Zibeline,

kteří napsal dvojnásobný držitel prestižní Goncourtovy ceny Jean-Christophe Rufin. Na téma Beňovského útěku z Kamčatky vznikly v 19. století i divadelní hry či opery.

Sinoložka Dluhošová ve svém textu upozorňuje na to, že Beňovský okrajově pronikl i do východoasijské kultury. Tchajwanský spisovatel Jie Š'-tchao ho v polovině 20. století učinil prezíravým antihrdinou jedné ze svých povídek, v níž není po evropsku prezentován „jako cestovatel, dobrodruh či král Madagaskaru, ale jako stereotypní model obyvatele Západu, jenž se ocitl v exotické zemi“.

Za komunismu vyšla i v Československu kniha sovětského autora Nikolaje Smirnova Říše slunce, která Beňovského značně zidealizovaně líčí jako utopického socialistu, který se na Madagaskaru snaží vybudovat rovnostářský stát.

Pro Dudláka je tato světovost dalším důvodem pro to, aby byl Beňovský v hlavním městě Slovenska důstojně připomenut. „V Polsku existuje 21 ulic s jeho jménem. V Budapešti, kde nejspíše nikdy nebyl, má ulici a náměstí. A my v Bratislavě se bijeme v prsa, jací jsme Slováci, ale Beňovského ulice tu není žádná. To je třeba napravit,“ říká předseda sdružení.

Pak dodává, že jedna Beňovského ulice se už v Bratislavě přece jen nachází, ale nazývá se po cestovatelově jmenovci, jezuitském spisovateli Pavolovi, který zemřel tři roky před Móricovým narozením. Povzdechne si: „Roky už chodím po úřadech a navrhuji, že bychom po Mórici Beňovském, aby se to nepletlo, mohli nazvat třeba nějaké náměstí, nábřeží nebo park. Ale zatím marně.“ ●